

МІЖКУЛЬТУРНІ МЕТОДИ ВИКЛАДАННЯ МОВИ

*Весна Міколіч , Науково-дослідний інститут в м. Копері
(Словенія), Університет Трієста (Італія)*

INTERCULTURALISM
teachers
TEACHING
METHODS
COMMUNICATIVE
LANGUAGE
INTERCULTURAL
learning COMPETENCE
environment

Погляди, висловлені в цьому звіті, лише погляди автора на основі технічного завдання, не обов'язково відображають офіційні позиції будь-якого департаменту, агентства чи органу Ради Європи. Оригінальна версія цього звіту подана англійською мовою. Офіційний переклад надано українською мовою. У випадках варіацій, англійська версія повинна вважатися основною.

ВСТУП

Оскільки я живу в прикордонній зоні та працюю в науково-дослідному інституті в Копері в Словенії та університеті Трієста в Італії, я можу сказати, що мені щодня доводиться займатися питаннями двомовної освіти. Тож я щодня стикаюся принаймні з двома мовами – словенською та італійською – і читаю своїм студентам лекції словенською й італійською мовами одночасно. Ми завжди ставимося до мов контрастивно. Таке одночасне поводження з двома або більше мовами й культурами також є суттю міжкультурної мовної освіти, про яку я хочу сьогодні поговорити. Нещодавно ми були партнером у національному проєкті «Мови мають значення», що фінансується Європейським Союзом. Основна мета проєкту полягає в тому, щоб визначити, які чинники сприяють, а які перешкоджають створенню сприятливого навчального середовища для розвитку багатомовності та міжкультурних відносин у словенському шкільному середовищі.

Отже, спочатку я хочу представити певний досвід мовної політики та двомовної й міжкультурної освіти в нашій прикордонній зоні словенської Істрії, а далі я поясню деякі освітні підходи, які ми розробили протягом багатьох років теоретичної та практичної роботи. Я покажу, наскільки важливо знати **ХАРАКТЕР МІЖНАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ В МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ** і різні підходи до набуття **МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ**.

У кінці я наведу деякі важливі методи міжкультурної освіти та викладання M2 та M1:

- **ДОСВІД СЛОВЕНСЬКОЇ ІСТРІЇ**
- **ХАРАКТЕР МІЖНАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ В МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ**
- **МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ**
- **МІЖКУЛЬТУРНА ОСВІТА**

- *Причини та способи в міжкультурній освіті у викладанні M2*
- *Причини та способи в міжкультурній освіті у викладанні M1*

ДОСВІД СЛОВЕНСЬКОЇ ІСТРІЇ

Півострів Істрія, який розташований на хорвато-словенському та словено-італійському кордонах, завжди був місцем міграцій і сьогодні продовжує залишатися багатокультурним регіоном. У словенській частині, у регіоні, відомому як словенська Істрія, словенська більшість живе поруч з італійською корінною меншиною, а також із багатьма меншинами з колишньої Югославії, як-от хорвати, серби, боснійці, албанці, македонці тощо, які приїхали в Словенію з економічних причин у 1960-х і 70-х роках (портова й автомобільна промисловість), а потім знову після воєн на Балканах у 90-х роках. Більшість регіону двомовна, оскільки офіційними мовами є словенська й італійська. Існують початкові та середні школи, у яких словенська мова є мовою викладання, а італійська – обов'язковим предметом, і навпаки, школи з італійською мовою викладання й словенською як обов'язковим шкільним предметом. Метою місцевої та національної мовної політики для цього регіону є досягнення колективної словено-італійської двомовності та міжкультурних відносин усього населення. Така політика щодо меншин і мов почалася в п'ятдесятих роках після Лондонської угоди 1954 року. У 1970-х, 1980-х і 1990-х роках вона була реалізована за допомогою шкільних програм для словенської та італійської мов як M1 і M2, завдяки чому було впроваджено сучасні цілі й методи викладання мов, а також за допомогою значного обсягу знань з італійської мови, отриманих завдяки італійським засобам масової інформації, особливо телебаченню. Однак сьогодні молодь не лише слідує за словенськими комерційними теле- й радіопрограмами, але й живе у віртуальному світі, який пов'язаний з англійською мовою як ніколи раніше. Як і молодь в усьому світі, вони вступають у контакт із глобальною культурою, заснованою на використанні англійської мови.

Тому оскільки вони сліdkують за новими засобами масової інформації, здебільшого англomовними, і більше не отримують стільки попередніх знань інших мов із середовища, навчальні програми також необхідно адаптувати відповідно. З одного боку, вони не повинні бути такими вимогливими, як у минулому, а з іншого боку – вони мають зосереджуватися на питанні мотивації до вивчення обох мов: словенської та італійської.

ХАРАКТЕР МІЖНАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ В МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ

Що стосується мотивації, то важливо знати характер міжнаціональної свідомості. Тут ми можемо покластися на висновки одного з наших опитувань, яке чітко показало, що міжнаціональна свідомість молодого покоління в основному ґрунтується на динамічних/активних компонентах, менше – на когнітивних і лише незначною мірою – на емоційних компонентах. Молоді люди дуже прагматичні та сприймають свою культуру й міжкультурні особливості у повсякденних ситуаціях. Якщо вони щодня контактуватимуть з англійською мовою, то сприйматимуть її без жодних упереджень. Таким чином, молоді люди «живуть» і своєю культурою, і сусідніми культурами та мовами без будь-якого особливого емоційного заряду. Емоційні компоненти, як-от гордість за свою культуру та мову, не дуже помітні в молодих людей, однак вони зростають із віком, що означає, що старші покоління мають позитивніше емоційне ставлення до своєї першої й інших культур порівняно з молодшими поколіннями. Звісно, це стосується життя в нормальних умовах: під час різних загострень і соціальних криз можна швидко викликати в молодих людей сильніші емоції.

Насправді ми повинні знати, що, з одного боку, оскільки молоді люди характеризуються вільними поглядами на реальність і природною цікавістю, вони значною мірою приймають і поділяють такі міжкультурні цінності, як

міжкультурні відносини, толерантність і співіснування різних національних громад, а з іншого боку, через відсутність досвіду їхнє сприйняття культурного розмаїття може бути дуже стереотипним. Через це молоді люди можуть легко стати жертвами різного роду маніпуляцій, що призводить до кола упередженого мислення, а також до насильницької поведінки, коли йдеться про етнічні проблеми та питання релігії або раси.

Отже, ми не можемо залишити міжнаціональну свідомість і мовну компетентність молоді під впливом тільки мінливих соціальних обставин, до них має бути звернена міжкультурна освіта на всіх рівнях освітньої системи.

З огляду на пояснений характер міжнаціональної свідомості в молоді мотивація до вивчення мови й культури повинна ґрунтуватися більше на активності та знаннях, ніж на емоційному ставленні. Замість вивчення абстрактних міжкультурних цінностей, учнів необхідно залучати до культурної реальності власного оточення. Під час класної роботи учні повинні самостійно вивчати нові джерела інформації про різні культури та підтверджувати достовірність своїх висновків про різні культури за допомогою проектів. Як зазначає Байрам, навички взаємодії є основною частиною міжкультурної компетенції (Byram, 1997). Вони повинні вважати свою міжкультурну свідомість і багатомовність корисними та цікавими у своєму повсякденному житті. На цій основі вони також будуть розвивати свою відкритість та інші позитивні емоції щодо різних культур і мов.

МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ

Отже, які компетентності розвиваються завдяки міжкультурній освіті? Міжкультурна освіта повинна підвищувати обізнаність дітей/підлітків про культурну ідентичність або гібридні ідентичності, присутні в їхній сім'ї та великій родині. Діти також повинні в безпосередньому оточенні знайомитися

з елементами інших культур, які також є частиною соціальної та просторової ідентичності їхнього регіону та країни. І насамкінець: діти мають знайомитись з елементами іноземних культур, які трапляються в їхньому середовищі в індивідуальному порядку (наприклад, дитина з іншої країни мігрує в певне місце) або інших іноземних культурах (за допомогою літератури, інтернету, подорожей тощо).

Самоусвідомлення власної культури та здатність співпереживати іншим культурам є важливими умовами успішної сучасної міжкультурної комунікації. Зрештою, багато досліджень свідчать, що тим молодим людям, які вивчали інші мови та познайомилися з іншими культурами на ранньому етапі, легше подолати психологічні бар'єри різних культур. Вони здатні сприймати розмаїття та різні відмінності, а також легко вивчити іноземну мову.

Але знати молодь та її почуття етнічної приналежності – це лише відправна точка для досягнення цілей міжкультурної освіти для будь-якого вчителя М1 та М2.

Виховання міжкультурної та міжетнічної свідомості є міждисциплінарним підходом найвищого рівня, результати якого знаходять відображення в широкому спектрі загальних і предметних компетентностей вчителя. Тому вчитель повинен вміти: інтегрувати різні науки та форми знань, використовувати різні методи й організовувати міжпредметну інтеграцію, застосовувати інші форми цілісного підходу до викладання, а також дослідницького й емпіричного навчання, що сприяють розвитку міжнаціональної свідомості. Вчитель повинен бути перш за все провідником, який модерує самостійну роботу та дослідження учнів, наставником у процесі дорослішання учнів і співрозмовником у формулюванні відповідних поглядів учнів на суспільні відносини, зокрема міжнаціональні.

Вчителю потрібні навички, пов'язані з його/її власним розумінням етнічної проблеми. Міжнаціональна свідомість вчителя, що включає ставлення до першої, а також до інших культур і загальнокультурних цінностей, є

необхідною умовою підвищення свідомості учнів. Тільки вчитель з чітким ставленням до своєї власної культури й інших культур може інформувати своїх учнів про елементи першої та інших культур, допомогти їм визначити своє власне сприйняття та поставити під сумнів етнічні стереотипи, тому вчитель також допомагає формувати їхню національну та етнічну свідомість, толерантне й емпатійне ставлення до інших культур.

Таким чином, міжкультурна освіта, де акцент робиться на протистоянні першої та другої культур, першої та другої мов – це підхід, який походить від найближчого оточення і вчить жити в середовищі, яке не є моноетнічним, одномовним. Це важливо незалежно від того, якою мовою викладає вчитель – рідною чи іноземною.

МІЖКУЛЬТУРНА ОСВІТА

Рис. Підходи до формування міжкультурної комунікативної компетентності

Існують різні підходи до формування міжкультурної комунікативної компетентності. Іншими словами, можна описати три рівні міжкультурної освіти в широкому сенсі цього слова (див. рис. 17).

На першому рівні міжкультурна освіта включає так зване вивчення цивілізації, що означає, що мова та культура викладаються окремо, а міжкультурна компетентність обмежена знаннями про культурні традиції та звичаї цільової мовної спільноти.

Це може призвести до критичного осмислення вихідної та цільової культур, яке виникає в результаті прямого й постійного порівняння двох культур, тому **на другому рівні** ми говоримо про міжкультурну освіту в реальному значенні цього слова.

Міжкультурна освіта, яка націлена на **найвищий – третій рівень** міжкультурної компетентності, представлена спостереженням за тим, як культури виражаються в мовах. Вона орієнтована на розуміння відмінностей у мовних елементах вихідної та цільової мов, які впливають із культурних відмінностей. Кінцевий підхід – це акцент на міжкультурній прагматичності. Міжкультурна прагматика, зокрема підхід, розроблений польсько-австралійською лінгвісткою Анною Вежбіцькою (2003), займається порівняльним аналізом різних мов як на семантичному, так і на прагматичному рівнях, тож вона спрямована на міжкультурне трактування слів, словосполучень і текстів.

Сучасні мовні технології дають змогу використовувати такі методи, особливо текстові корпуси, завдяки яким можна проводити дрібномасштабний статистично обґрунтований аналіз і міжмовне порівняння мовних даних у класі. На цій підставі можна робити висновки про культурне підґрунтя мовних виразів простіше та з більшою кількістю доказів.

Така дослідницька робота з використанням текстових корпусів та інших мовних ресурсів є мотивацією для глибшого вивчення мови та культури, що, безсумнівно, забезпечує вищий рівень міжкультурної комунікативної

компетентності. Крім того, такі підходи в навчанні розвивають не лише когнітивний і емоційний компоненти міжкультурної комунікативної компетентності, а й активний/динамічний компонент. Під керівництвом вчителя учні самостійно досліджують нові джерела інформації для різних культур, збирають дані, порівнюють матеріали, обговорюють подібності та відмінності, а також підтверджують достовірність своїх висновків про різні культури за допомогою проектів.

Загалом сучасне викладання рідної або другої/іноземної мови все більше підкреслює важливість активної участі учнів. Воно ставить потреби та бажання учнів на перший план, тоді як вчитель відходить на другий план, а його дії спрямовані на те, щоб направляти й контролювати діяльність учнів. Для такої діяльності необхідні відповідні матеріали, розроблені для індивідуальної роботи, а також різні види матеріалів і навчальних ресурсів (вебматеріали, фільми, телепередачі, газети, тексти спеціального призначення й інші нелітературні тексти, художні тексти, музичні тексти тощо). Завдяки такому підходу учні можуть розвивати когнітивну компетентність і знають, як її використовувати в повсякденних ситуаціях міжкультурного спілкування.

Це важливо незалежно від того, якою мовою викладає вчитель – рідною чи іноземною.

ПРИЧИНИ ТА СПОСОБИ В МІЖКУЛЬТУРНІЙ ОСВІТІ У ВИКЛАДАННІ М2

Спочатку розглянемо, навіщо включати міжкультурні аспекти у викладання мови як другої/іноземної? Дидактика другої/іноземної мови може ґрунтуватися на різних теоретичних засадах, як-от концепція міжкультурної освіти у викладанні іноземної мови, теорія мовленнєвих актів, функціональна лінгвістика Холлідея, теорія перекладу, міждисциплінарна теорія, теорія мовних контактів і міжмовної інтерференції (пор. Štrukelj, 2000), але в

основному вони мають спільну мету, тобто з міжкультурного погляду проливають світло на мовні явища у викладанні іноземної мови, щоб досягти усвідомленого прийняття різних мовних і культурних реалій, тим самим допомагаючи учням уникнути помилок у міжкультурному спілкуванні.

Очевидно, що необхідно враховувати попередній рівень володіння мовою учня, тому викладання для початківців відрізняється від викладання для учнів середнього та вищого рівнів. Річ у тім, що всі рівні викладання можуть розвивати всі три підходи до міжкультурної комунікативної компетентності: по-перше, окреме викладання цільової мови та культури; по-друге, паралельне викладання вихідних і цільових мов і культур; і по-третє, викладання цільової й вихідної культури. Під час обговорення певної теми й на певному рівні володіння мовою один з цих підходів може бути помітнішим, а в інших випадках може виділятися інший підхід. З початківцями ми, імовірно, частіше говоритимемо про культуру у формі інформації про неї окремо від мови (**1-й рівень міжкультурної освіти**), тоді як на вищому рівні ми часто можемо спостерігати, як культура знаходить відображення в мові знаків і структур (**3-й рівень міжкультурної освіти**). На всіх рівнях попереднього володіння мовою учнями завжди доцільно зіставляти цільову мову та культуру з вихідними мовами й культурами (**2-й рівень міжкультурної освіти**). Отож, учні будуть більш мотивовані, оскільки предметом спостереження завжди буде їхня основна культура. Крім того, завдяки творчому та дослідницькому підходу, якого вимагає таке міжкультурне протистояння, набуті мовні навички будуть міцнішими та включатимуть міжкультурні здібності.

Звичайно, усі три підходи також корисні для викладання M1, яке може мати низку спільних цілей і методів із викладанням M2, але погляньмо, чому логічно включати мультикультурний матеріал і у викладання M1.

ПРИЧИНИ ТА СПОСОБИ В МІЖКУЛЬТУРНІЙ ОСВІТІ У ВИКЛАДАННІ М1

Мета пов'язування матеріалів про інші культури з елементами рідної мови й культури (особливо літератури) під час викладання рідної мови полягає не тільки у вивченні інших культур, а й у підвищенні обізнаності про особливості первинної культури або культури більшості. Соціальна психологія та пов'язані з нею знання у сфері соціальних наук говорять про те, що лише зіштовхнувшись з іншими ідентичностями, ми починаємо інтенсивніше усвідомлювати свою власну. Це особливо актуально для молодого населення, яке раніше було описано як таке, що на відміну від старших поколінь відчуває свою етнічну приналежність без особливого емоційного заряду та сприймає його як неявну складову повсякденних, лише місцевих заходів. Молодь чітко заявляє про свою етнічну приналежність лише в тих ситуаціях, коли вона вважає це за потрібне, наприклад у ситуаціях міжкультурного протистояння. Це означає, що молодь усвідомлює свою національну ідентичність, особливо під час безпосереднього контакту з представниками інших національностей.

Інтеграція етнічної ідентичності та культури у викладанні мови також означає створення можливостей для обміну особистим досвідом щодо етнічної ідентичності особи під час взаємного контакту. Це також може означати заохочення таких контактів або подальше вивчення цих питань за межами шкільного середовища. Усе це – виклик для творчого й ідейного підходу вчителів, який може аналогічно сприяти формуванню ставлення учнів до охоплених тем і додатково мотивувати їх до вивчення змісту предмета М1.

У випадку міжкультурного аналізу М1 та мов, з якими ми контактуємо, ми можемо чітко розглянути особливості М1, які можуть бути краще висвітлені не лише тими, хто вивчає її як другу/іноземну мову, але й носіями М1. Отож, ми будемо розвивати, розширювати та поглиблювати нашу міжкультурну

комунікативну компетентність в М1, унаслідок чого учні будуть підготовлені до використання М1 у повсякденних міжкультурних ситуаціях.

Те, що молоді люди усвідомлюють, що вони можуть черпати мови та культури з безпосереднього оточення й потім застосовувати ці знання в повсякденних ситуаціях, є найважливішою метою й одночасно найбільшою мотивацією до вивчення мов. Так вони також природно розвивають свою емоційну компетентність, тому їм починають подобатися як мови й культури, так і процес їх вивчення.